

HET BOUWEN VAN
EEN ENKELE BLOCK
en
TWEE DUBBELE BLOCKEN
BARACQUEN
IN DEN TOLBRUGSTRAAT.

Henk Bruggeman.

's-Hertogenbosch, Januari 1995.

Inhoudsopgave.

De vesting 's-Hertogenbosch.

Het Bestecq van de Baracquen in den Tolbrug.

Uitbreiding gebouwen nabij de Tolbrugkazerne.

Het Klooster van de Zusters van St. Elisabeth's Bloemenkamp.

Bronnen.

Illustraties.

Plattegrond 's-Hertogenbosch 1865.

Foto Garage - en Veembedrijf Beekwilder 1953.

Bestektekeningen Tolbrugkazerne 1744.

Kadastrale tekening brandspuithuisje / houtloods 1890.

DE VESTING 's-HERTOGENBOSCH.

Als op de avond van de 22^e februari 1744 de Militaire Hoornblazer van de vesting 's-Hertogenbosch het signaal *TAPTOE* geeft, betekent dit niet alleen het einde van de dienst van de hier gelegerde troepen voor deze dag, maar het vormt ook een afsluiting van een periode waarin de, in de stad gelegerde militairen, ingekwartierd werden in de huizen van de Bossche Burgerij.

's-Hertogenbosch bezat in die periode geen kazernes ter legering van de hier verblijvende militairen. Indien nodig werden deze ingekwartierd bij de burgers van onze stad. De bevolking van de vesting 's-Hertogenbosch was verplicht de militairen in hun woningen op te nemen. In een bepaling daaromtrent staat alleen, dat de burgers hun eigen bedstede niet af hoefden te geven. Voor de voeding moesten de soldaten zèlf zorgen; zij kregen van het stadsbestuur *servies of servitiegeld* voor de aanschaf hiervan. De burgers ontvingen van de stad logiesgeld, dat de stad op haar beurt dan weer in rekening kon brengen bij de regering. De hoogte van het logiesgeld, dat de burger ontving, was afhankelijk van de rang van de ingekwartierde militair.

Klasse 1 was voor een Luitenant – Generaal.

Klasse 8 was voor een Korporaal of soldaat.

In die tijd was er (nog) geen dienstplicht. Bij oorlogsdreiging of anderszins huurde men in een bepaald land een leger in variabele sterkte. Zo is het dan ook verklaarbaar, dat onze stad binnen haar muren troepen heeft gehad uit: Wallonië; Spanje; Albanië; Zwitserland; etc. De normale sterkte van het Bossche garnizoen in vreedetijd was in die tijd zo tussen de twee tot drie duizend militairen. In tijden van oorlog beliep dit getal, volgens sommige lezingen, wel tot het dubbele, soms zelfs tot het driedubbele. We moeten er echter bij vertellen, dat dit getal niet alleen bestond uit strijdkrachten; met de militairen trokken meestal vrouwen en kinderen mee. Vaak werden zij ook nog vergezeld van een grote groep personen, die de soldaten allerlei diensten hadden aan te bieden.

Om de burgerij toch enigszins te ontlasten van deze inkwartieringen was de stadsregering zo rond 1600 al begonnen met het bouwen van enkele zeer sober ingerichte barakken op de stadswallen bestemd voor een deel van de hier aanwezige manschappen

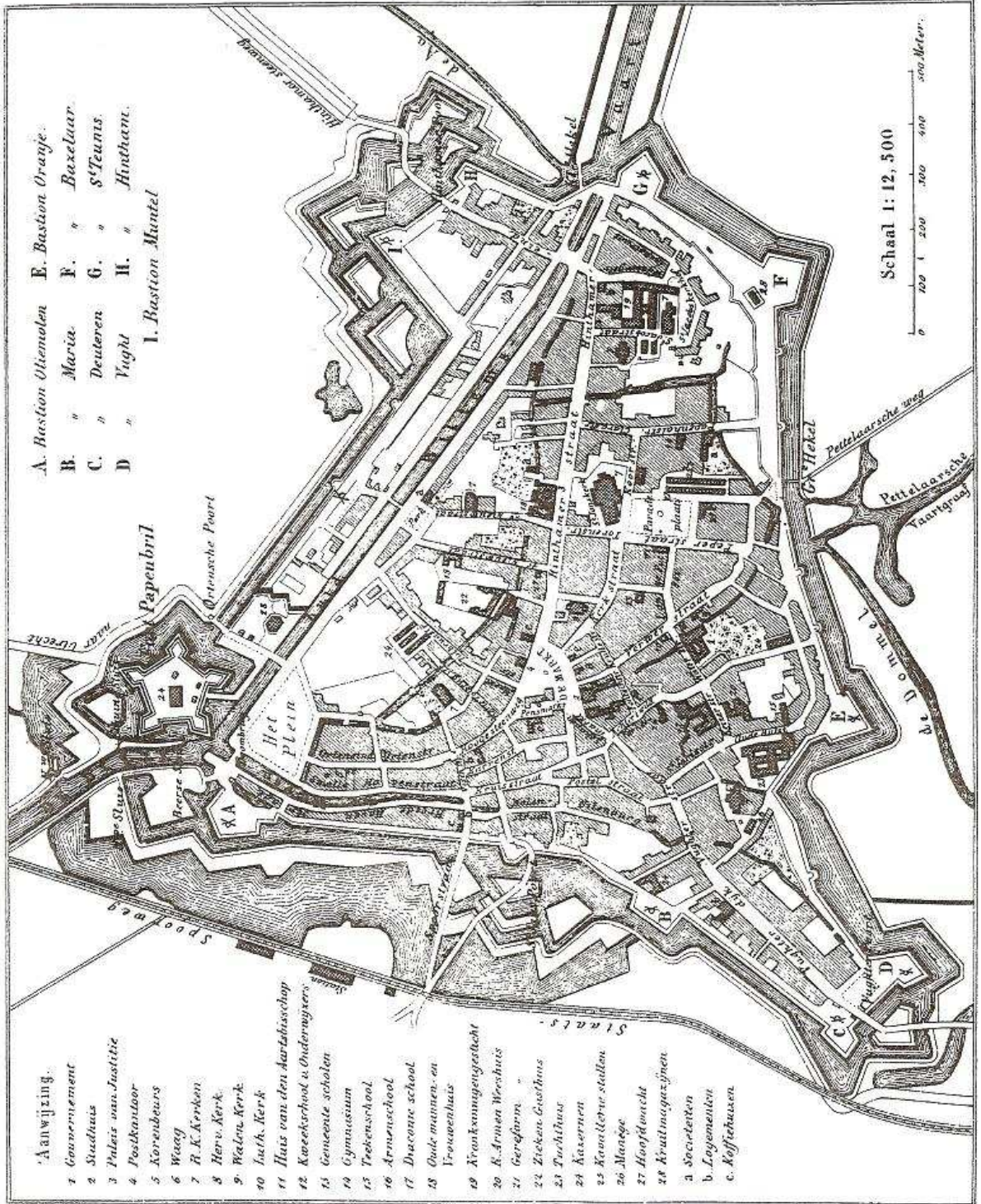
In 1743 werd 's-Hertogenbosch door de landelijk overheid verplicht om kazernes te bouwen, waardoor aan de inkwartieringen bij de burgers een einde kwam.

Weliswaar voor de burgerij een vooruitgang, maar daar tegenover stonden extra belastingen voor de inwoners waaruit deze bouwkosten betaald moesten worden.

Ook de militairen zèlf moesten meebetalen aan hun huisvesting, namelijk een halve stuiver per week.

In de loop der jaren zijn er heel wat militairen, behorende tot de diverse onderdelen van de krijgsmacht, gehuisvest geweest in de in 1744 gebouwde barakken.

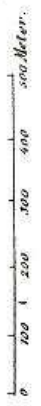
Het betrof hier de navolgende barakken, die na een lange voorbereidingstijd op 22 februari 1744 werden aanbesteed door:

- A. Bastion Olievallen
- B. " Maria
- C. " Deutenen
- D. " Vight
- E. Bastion Orange
- F. " Bazeluar
- G. " S'Teunis
- H. " Hintham.
- I. Bastion Muntel

- 1. Aanwijing.
- 2. Gouvernment
- 3. Stadhuus
- 4. Paleis van Justitie
- 5. Postkantoor
- 6. Korenbours
- 7. Waag
- 8. R. K. Kerken
- 9. Herv. Kerk
- 10. Waterv. Kerk
- 11. Iust. Kerk
- 12. Huis van den aertzschap
- 13. Kweekschool v. Onderwijers
- 14. Gemeente scholen
- 15. Gymnasium
- 16. Trekerschool
- 17. Arzeneeschool
- 18. Dwaone school
- 19. Oude mannen- en Vrouwenhuis
- 20. Krankzinnigengeesticht
- 21. R. Armen Weeshuis
- 22. Gereform.
- 23. Zieken Geesthuis
- 24. Tuchtshuis
- 25. Kasernen
- 26. Kavelterv. stallen
- 27. Moorge
- 28. Hoofdwaacht
- a. Kruidmagazijnen
- b. Societeten
- c. Logementen
- d. Koffiehuizen

Schaal 1: 12,500

*DE GECOMMITTEERDEN van de MAGISTRAET der HOOFT STADT van
's-HERTOGENBOSCH ALS DAERTOEGEAUTHORISEERT BIJ DE RESOLUTIE
van HEEREN SCHEPENEN, GESWOORENS EN RAEDEN der voorseide STADT.*

A. Het bouwen van baracquen in de Tolbrugstraat.

Een block dubbele baracken

Lengte 159 voet, breedte 42 voet en 6 duim

Indeling: begane grond, eerste verdieping, generale zolder.

Een block enkele baracken

Lengte 189 voet en 7 duim, breedte 24 voet en 3 duim

Indeling: begane grond, eerste verdieping, generale zolder.

Dubbel block kleine baracken

Lengte 182 voet en 6 duim, breedte 31 voet en 9 duim

Indeling: begane grond, eerste verdieping, generale zolder.

Laagste inschrijver was aannemer Adrianus van Wolfsbergen voor de somme van
Fl. 41.500.--

B. Het bouwen van baracquen op Sint – Jacobskerkhof.

Een dubbel block baracken

Lengte 274 en een kwart voet, breedte 43 en een kwart voet

Indeling: begane grond, eerste en tweede verdieping, generale zolder.

Laagste inschrijver was aannemer Adrianus van Wolfsbergen voor de somme van
Fl. 35.770.--

C. Het bouwen van een enkele block baracquen met twee vleugelen tegen malkander overstaende en het binnen Front naer de wal siende.

Buiten omtrek langs de Bärenwoutstraat; 110 en een halve voet

Buiten omtrek langs de Bogaert; 65 en drie kwart voet.

Laagste inschrijver was aannemer Jan Migaloski voor de somme van Fl. 15.000.--

D. Het bouwen van Baracquen in de Mortel.

*Lengte 220 voet, breedte 43 en een kwart voet
Indeling: begane grond, eerste en tweede verdieping, generale zolder.*

Laagste inschrijver was aannemer Adrianus van Wolfsbergen voor de somme van
Fl. 27.795,--

Het toezicht op het onderhoud van deze barakken gebeurde door de stadsarchitect *Johannes Verhellouw*, waarvoor hij jaarlijks van de stadsregering een bedrag ontving van 160 gulden.

Een bekende onderhoudsaannemer in die jaren was *Willem Hubert*; die regelmatig onderhoudscontracten afsloot voor de tijd van zes jaren. Overigens voerde deze Willem Hubert niet alleen timmer en metselwerken uit, maar hij belastte zich ook met het:

Repareren, bezorgen, onderhouden en reinigen der matrassen, koppeuluwen, dekens, lakens, handdoeken, stroozakken, etc.

In latere tijden geschiedde het onderhoud door de Dienst der Fortificatiën.

In de voornaamste vestingsteden waren *Oudste of Eerstaanwezend Ingenieurs* aanwezig, die belast waren met alle maatregelen en voorzieningen welke nodig waren om de militaire gebouwen en verdedigingswerken in stand te houden.

Aan het hoofd van een aantal vestingsteden (district of departement) stond een Directeur als Hoofd van Fortificatiën.

Een lange tijd heeft 's-Hertogenbosch zowel de Eerstaanwezend als de Directeur binnen haar stadsmuren gehad.

Op gezette tijden moest de Eerstaanwezend een rapportage aan zijn Directeur uitbrengen met daarin een opsomming van de militaire gebouwen en werken in zijn standplaats; alsmede de staat waarin zij verkeerden en waarvoor zij op dat moment gebruikt werden.

Jaar 1748.

*Staet van Memorie van 's-Lands – gebouwen.
Tolbrug baracquen.*

40 Kamers met 6 bedsteden zonodig 7 bedsteden

48 Kamers met 3 bedsteden, ook op de zolder kan gelogeed worden.

Jaar 1806.

De Kapitein Eerstaanwezend – Ingenieur der Genie rapporteert aan zijn Directeur:

*In de aanwezige baracquen in de vesting 's-Hertogenbosch kunnen geborgen worden: 3000 man.
Indien nodig bij de burgerij nog 4000 man.*

Jaar 1827.

Rapport van de Eerstaanwezend – Ingenieur:

*Grootste Kazerne van de vesting 's-Hertogenbosch: de TOLBRUGKAZERNE,
waarin vertoeven:*

7 Compagnieën ter sterkte van 568 hoofden van het Zwitsersche Legioen.

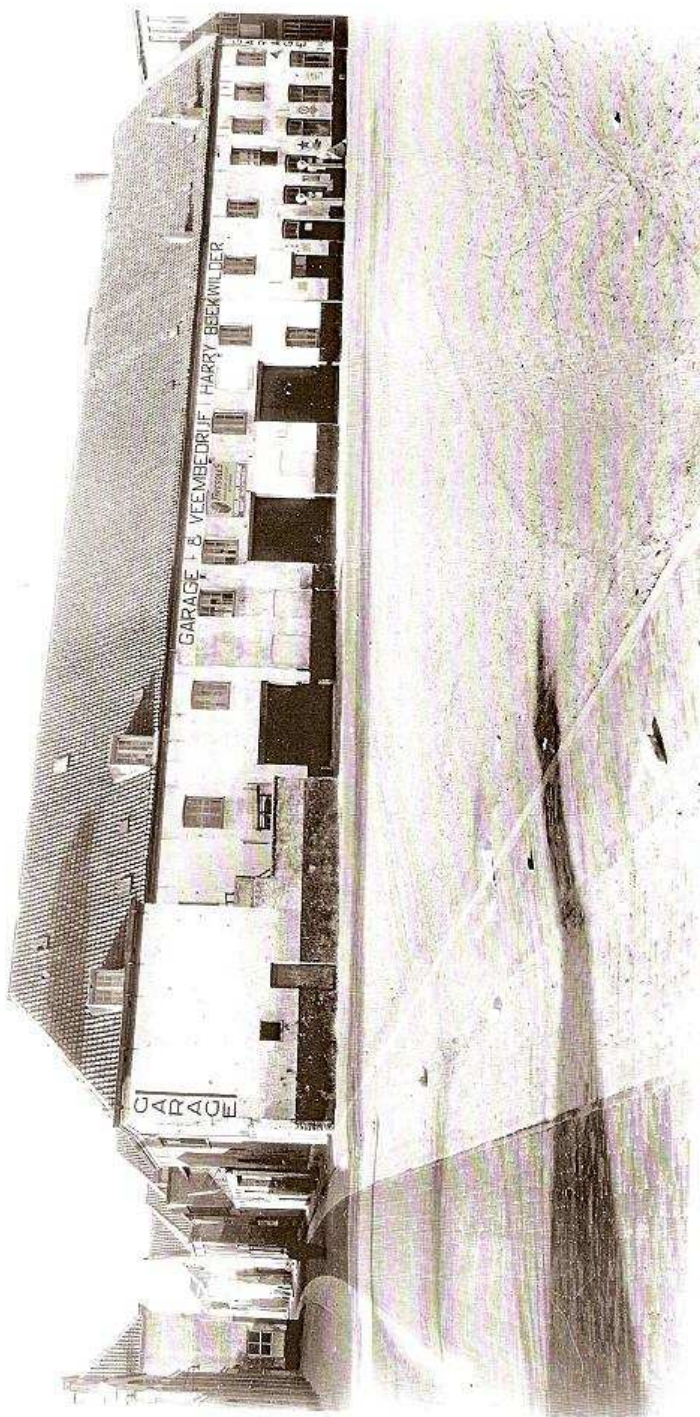
In 1892 verloor de Tolbrugkazerne haar militaire functie en werd zij afgestoten door het Ministerie van Oorlog. Een deel van de inventaris, met name de keukeninrichting, werd overgebracht naar de Citadelkazerne.

In de leeggekomen gebouwen van de Tolbrugkazerne (met nieuwbouw aan de Mathildestraat) vestigde zich na een grondige verbouwing de *Stoomschoenfabriek Van den Bergh*.

Deze fabriek heeft hier gezeten tot aan haar liquidatie in de dertiger jaren van de vorige eeuw. Tijdens de mobilisatieperiode 1939 – 1940 werd de leegstaande fabriek weer gebruikt voor legering van militairen. Tijdens de oorlogsjaren bood het onderdak aan de Nederlandse Arbeidsdienst; een organisatie door de Duitse bezettingsmacht in het leven geroepen.. In de gebouwen aan de Mathildestraat waren gevestigd de kantoren en op de begane grond, in èèn van de hallen, de uitrusting van deze eenheid: *een transportkar met twee Friesche paarden*.

Na de oorlog werd een deel van deze voormalige kazerne, eerder in gebruik bij *Stoomschoenfabriek Van den Bergh*, in gebruik genomen door de confectie – industrie *Lambooij – Klunder*, welke daar een aantal jaren haar bedrijvigheden heeft uitgeoefend. In een van de drie barakken is tot aan de sloop ook gevestigd geweest het garage en veembedrijf *Beekwilder*.

In de tweede helft van de vijftiger jaren werd met de nieuwe opzet van het *TOLBRUGKWARTIER* ook de laatste overblijfselen van de Tolbrugkazerne gesloopt. Daarmede wordt het boek over twee eeuwen “ *Baracquen in de Tolbrug* “ dichtgeslagen.

04420W

GARAGE L. B. VEEBEDRIJF HARRY BEEKWILDER

HET BESTECQ VAN DE BARACQUEN IN DEN TOLBRUG.

Bestecq tot het bouwen van een enkele en twee dubbele blocken baracquen in den Tolbrugstraet

Zo begint de tekst op de omslag van het, met de handgeschreven, bestek van voorwaarden en bepalingen inzake de bouw van een kazerne op het terrein aan de Tolbrugstraat, waar voorheen een klooster had gestaan van het: “*Convent van de derde regel van Sint Franciscus*” ook wel genaamd “*Sint Elisabeth’s Bloemenkamp*”

Deze Zusters Franciscanessen waren in onze stad sinds 1452 gehuisvest op de Windmolenberg. Met toestemming van de Prins Bisschop van Luik (Lodewijk van Bourbon) vestigden zij zich op 12 oktober 1459 in een klooster aan de Tolbrugstraat. Uit een beschrijving van 16 januari 1571 blijkt, dat deze kloostergemeenschap toen bestond uit 55 zusters, benevens en 25 tal novicen en werkHzusters.

Wat de gebouwen betreft, wordt er melding gemaakt van een bovenkerk en een slotklooster met kerkhof. Daarnaast schrijft men over: *een coehuijs met de coupoot aan de straat, een waterpoort, een brouwhuijs en enige cleijne huijskens.*

Over de bezittingen aan gronden luidt de tekst: *een hoff; een koolthuijn; een beempt.*

Met de inname van 's-Hertogenbosch door de troepen van Frederik Hendrik in 1629 ging het klooster, mede door het verbod op uitoefening van de Katholieke Godsdienst en het verbeurd verklaren van hun bezittingen, snel bergafwaarts en zijn ondergang tegemoet. De Raad van Brabant opperde in januari 1674 het idee om het slotklooster in stallen te veranderen.

Op 20 februari 1691 gaf de Raad van Staten der Verenigde Nederlanden het gewezen klooster “*Sint Elisabeth’s Bloemenkamp*” in eigendom aan de stad om daar een tuchthuis voor geboefte te vestigen. Waarschijnlijk heeft het stadsbestuur daar geen gebruik van gemaakt, gezien het feit, dat op 27 oktober 1707 door *Johan, Baron van Leefdael, Heer van Deurne, Raad en Rentmeester van Episcopale en andere Geestelijke Goederen*, het genoemde klooster met de daarbij behorende huizen en grond door hem in 8 kopen aan de meestbiedende werd geoffreerd.

Eigenaars door èèn of meerdere kopen werden *Michiel Samuel Rosendael, Koopman te 's-Hertogenbosch en Cornelis Harel uit Rotterdam.*

Zij bezaten door deze koopakten de navolgende goederen uit het gewezen klooster:

De Kerck; zes afsonderlijke huijsjes; een Hoveniershuijsje; en diverse tuijnen.

Na dit alles enige jaren in bezit te hebben gehad verkochten zij deze eigendommen weer en wel op 13 januari 1744 aan de stadsregering van 's-Hertogenbosch. Die zouden een gedeelte van de grond gaan benutten voor de bouw van barakken te legering van het garnizoen.

De eerste bladzijde van het hierboven genoemde bestek begint met de reeds aangehaalde tekst:

De Gecommitteerden van de Magistraet der Hooft Stadt van 's-Hertogenbosch als daertoe geauthoriseert bij de Resolutie van Heeren Schepenen, Geworens en Raeden der voorstelde Stadt

sullen aanbesteden:

Het maken en bouwen van een Block dubbelde baracquen, bestaende in een lengte van honderd negen en vijftigh voet en ter breedte van twee en veertigh voet en ses duim, alles buitenwerks gerekend, verdeeld in ses kamers lengte dus aan de twee zijden twaalf kamers; en twee verdiepinge hoogte, waarvan de eerste verdiepinge mede een gelijk getal kamers soo als de onderste sullen moeten hebben. De tweede verdiepinge sal moeten wesen een generale solder over alle de kamers, soo dat dit gehele gebouw sal bestaen in vierentwintgh kamers, verdeeld met zijn separate muren en trappen volgens het plan.

Item alsnog het bouwen van een Block enkelde baracquen bestaende in een lengte van honderd negen en tachtigh voet en seven duim, ter breedte van vier en twintigh voet en drie duim, bestaende uit agt kamers lengte en twee verdiepinge hoogte, waarvan de eerste verdiepinge mede een gelijk getal kamers soo als de onderste sullen moeten hebben, soodat dit tweede gebouw mede sal bestaen uit sestien kamers. De tweede verdiepinge sal een generale solder moeten wesen.

Item dubbelde Block kleijne baracquen bestaende in een lengte van honderd twee en tachtigh voet en ses duim en ter breedte van een en dertigh voet en negen duim, verdeeld in twaalf kamers lengte, dus voor de twee zijden vier en twintgh kamers en twee verdiepinge hoogte. De tweede verdiepinge sal moeten wesen een generale solder. De eerste verdiepinge gelijk getal kamers soo als onder gelijk de grond, soodat dit gebouw sal bestaen uit agt en veertigh kamers.

Deese drie bijzondere Blockken baracquen sullen gebouwd moeten worden in den Hoff en op het Terijn van het gewesen Clooster in den Tolbrugstraat.

Het eerste Block opgemelde baracquen sal gebouwd moeten worden omtrent midden in den Hoff van het gewesen Clooster en delings in de Tolbrugstraat uijtkomende.

Het tweede Block enkele baracquen sal gebouwd moeten worden ten suijsden in de voormalige Hoff met het Front naar het eerste gebouw en bij naer parallel met het selve staende.

Het derde Block dubbelde kleijne baracquen sal gebouwd moeten worden ten noorden van het eerste block op de fundamenten van het gemelde Clooster.

Soo en als deselve ten dien einde afgebakend en ieder des begerende tijdig voor de besteding sal aangewezen worden.

Dan vervolgt de opsteller van dit bestek met een groot aantal omschrijvingen omtrent de aard der werkzaamheden en de te gebruiken materialen.

Een selectie van deze bepalingen hebben we eruit genomen, waarbij met name opvalt, dat de bouwgrond in 's-Hertogenbosch niet best lijkt.

We volgen het bestek op de voet inzake grondwerk en fundamenten.

Altenstein

Fig. 4 Standgezecht gegen die S. O.

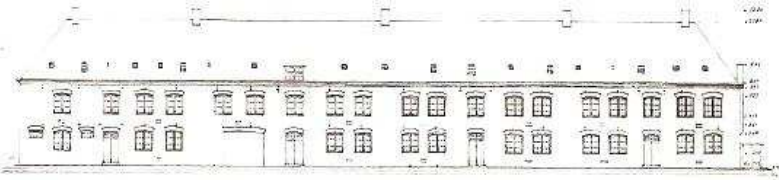

Fig. 8 Standgezecht gegen die S. O.

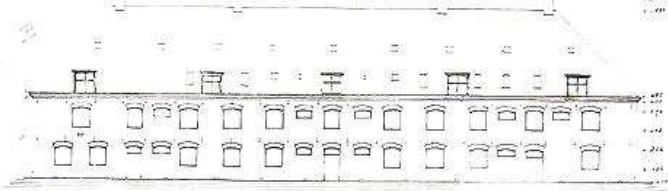
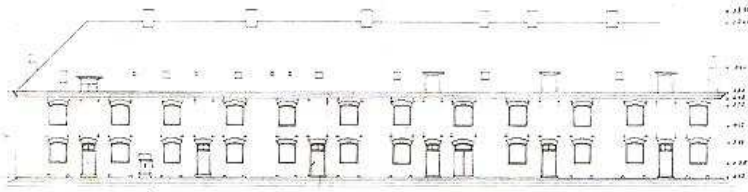

Fig. 10 Standgezecht gegen die S. O.

~ 1/2000 ~

A
82
1777

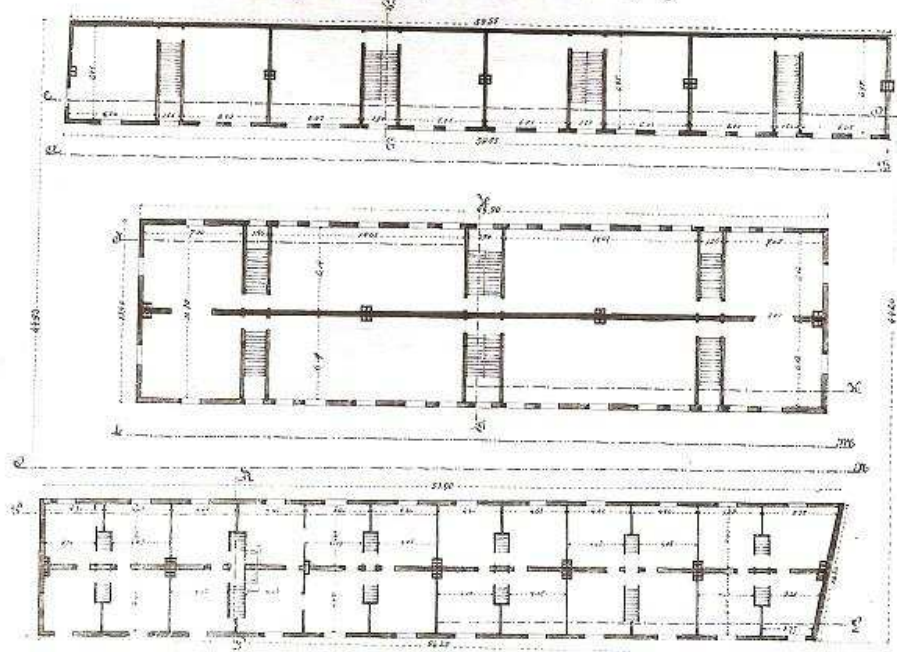
4775-3

PLATE
NO. 1
1777

Felbrunn

Fig. 2. Plattegrund in Erste verdreyung.

Schule 1.200.00

A
80

4754
Bau- und
Verwaltungsbüro

Alles wel in het waterpas en in sijn vierkant gelijk en egael graven; sonder nogthans eenige grond op den bodem der grippen onnodig los te maken of uit te graven. De uitkomende grond en steen en puin sal hij noch gebruiken daer waer de grond te los is en waer geen fundamenten van der voorheen gestaen hebbende huijsen gevonden worden. Het groffe steenpuin moet 4 tot 5 duim dik egael in de bodem der grippen worden gebraght, hetselve met een swaere handleij met twee man vast mede stampen en andermael overstampen en dan noch een dunne laag van het selve puin daer over heen brengen en weer als voors over moeten stampen en dan met zand egaliseren en water daer over gieten, dat alle holligheden verzwolgen zijn.

Alles wel en effen en egael en waterpas.

De aarde welke hij te kort mogte komen bij deese aanhoginge die sal hij moete haelen 't einde der Tolbrugstraat tusschen de Boompjes off aan de soogenaemde Zeel – Drajersbaan.

Er komt duidelijk een probleem voor de stadsregering naar voren in dit bestek; men weet totaal niet wat er vroeger op deze plek heeft gestaan. Een archief van bouwtekeningen was er in die tijd nog niet; men probeert nu dit genmis te ondervangen door de navolgende tekst aan het bestek toe te voegen.

Onverhoopt in het graven van deezen fundamenten de grond niet vast en goed werden bevonden, hetzij door gewesene kelders, privaten of andere holligheden, of al te losse grond, of anders, welke men van te voren niet heeft kunnen ontdekken en met geen sekerheijt dit gebouw daer op souden durven vertrouwen, soo sal in die gevallen hetgeen men meerdere oordeelt tot welwesen en sekerheit van dit werk aan deze fundamenten ten laste komen van de Stadt.

Om welke redenen dan ook, wellicht uit geldelijk voordeel, wordt de aannemer verplicht bij het bouwen van het dubbelde blok kleine barakken gebruik te maken van de fundamenten van het daar gestaan hebbende klooster. Gezien de voorschriften en de bepalingen blijft het de vraag of de stadsarchitect er wel zo verstandig aan doet.

Bouwen op deszelve fundamentmuuren van het gewesene Clooster, welke 10 tot 11 lagen in omtrek boven de gemene grond sullen blijven staen. De buiten fundament – muuren van dit gewesene Clooster sal hij - de aannemer - alwaer zich op plaetsen openinge of bogen sijn of hebben geweesen of gediend hebben, om in de kelders te komen of voor ligt te scheppen, sal hij deze na deszelve overleg tot ongeveer 5 voet of naer bevinding iets meer of iets minder diepte naer de grond ter zake maken.

Alle losse steenen en andere gebreeken in de geheele omtrek van het gewesene Clooster moeten van goede fundamentmuuren worden voorzien.

Bijsonders geldt dit voor de fundamenten ten noordwesten alwaer voorheen een water loop is geweest, sal hij - de aannemer - deze naer bevinding en aanwijssinge moeten uijtbreken en herstellen.

Aan het einde van het bestek komen we nog een aantal bepalingen tegen omtrent de tijdsduur van het werk; de betalingen; de wijze van aanbesteding; borgen; e.d.

Wijze van aanbesteding.

De meeste van deze aanbestedingen geschieden bij inschrijving met gesloten briefjes. Het was gebruikelijk dat, als de briefjes geopend waren, de laagste inschrijver een premie van 50 gulden ontving van de stadsrekening voor zijn moeite om dit werk uit te rekenen. Vervolgens werd door de stad deze aanbesteding opnieuw opgehangen en gepresenteerd. In het onderhavige geval van de barakken in de Tolbrug was de presentatie als volgt:

Laagste inschrijver na het openen der gesloten briefjes:

*ADRIANUS van WOLFSBERGEN
Voor de somme van Fl. 41.500,--*

In opdracht van de stadsregering werd daarna een tweede bijeenkomst belegd die openbaar was. Het werk aan de barakken in de Tolbrug werd door de voorzitter ingezet op Fl. 28.000.-- Vervolgens werd dit bedrag telkens met een vaste geldsom verhoogd, totdat èèn van de aanwezige aannemers in de zaal: “ *m i j n* “ riep. In zo'n geval was hij degene die het werk ging uitvoeren. Was er niemand van de aanwezigen, die belangstelling had voor het werk, dan bleef de opdracht voorbehouden aan de laagste inschrijver van de genoemde barakken: Adrianus van Wolfsbergen voor een bedrag Fl. 41.500. --

Toen men op deze openbare aanbesteding geklommen was tot het bedrag van FL 40.500.-- was het de aannemer Adrianus van Wolfsbergen die “ *m i j n* “ riep. Hij kreeg weliswaar de opdracht van de stad 's-Hertogenbosch voor de bouw van deze barakken, maar hij had wel met zijn oorspronkelijke prijs moeten dalen.

Betalingen.

De betalingen inzake het bedrag volgens aanneming zullen geschieden door de Politie – Rentmeester der Stadt in drie termijnen en wel op de volgende momenten.

1^e deel

Wanneer alle buiten en binnen fundamentmuren op hoogte zijn gebracht; en de helft van de stenen welke men nodig heeft bij de hand en aan het werk zal staan.

2^e deel

*Alle binnen en buitenmuren op volkomen hoogte zijn gebracht.
Alle balken zal hebben gelegd en de kap voor het grootste deel zal zijn gesteld, en de benodigde pannen bij het werk zal hebben.*

3^e deel

Het werk in een complete staat en volkomen zal hebben opgeleverd.

Tijdsduur.

De tijdsduur van het werk stond als volgt omschreven:

*Droog onder het dak: laatste September dees jaer 1744
Oplevering binnenwerks: laatste December dees jaer 1744*

Boete.

Boete voor te late oplevering bedroeg: 5 gulden en 5 stuivers per dag.

Onderhoud.

Nadat het gebouw gevisiteerd is, blijft de aannemer verantwoordelijk voor het onderhoud gedurende 1 jaar. Hij zal moeten instaan en verantwoordelijk zijn voor alle fouten die zich zullen openbaren in deze periode en welke dan ook te zijne laste zullen komen. Als zekerheid wordt een bedrag van Fl. 2.800,-- op de aannemingsom ingehouden.

Borgen.

De aannemer moet beschikken over twee sufficiente borgen. Zij zullen: een voor allen en allen tezamen moeten beloven deze genoemde conditiën in alle pointes en delen te zullen nakomen en volbrengen en zich gezamenlijk zullen onderwerpen aan de voorwaarden van de Rade van Brabant en de Hoven van Gelderland en Holland.

De twee borgen bij de bouw van de Tolbrugkazerne waren:
Cornelis Snijers en Hendrik Laurens van Linden.

Opslag materialen.

De aannemer mag voor opslag van zijn materialen gebruik maken van het hoekhuis ten noord – oosten van het gewesene Clooster.

Toen de barakken klaar waren moest hij dit huis afbreken, waarbij de materialen aan de aannemer vervielen.

Overige aanbestedingen Tolbrugkazerne.

Op 14 juni 1745 werden aanbesteed:

Het graven en maken van een stenen waterput, plaats zijdelings middelste baracque.

Plaatsen van een pomp aan voorsijde deszelve gebouw op ongeveer 18 Rijnlandsche voeten van de waterput.

Aangenomen voor de somme van Fl. 300,-- en uitgevoerd door aannemer Gerardus van Santvoort.

Op 6 juli 1745 werd aanbesteed:

Te bouwen bij de middelste baracque: een Secreet en een Aschbak.

Aangenomen voor de somme van Fl. 1.700,-- en uitgevoerd door de aannemer Jacob van Vechel.

Op 6 juli 1745 werd aanbesteed

Het kasteijen van twee straeten of toegangen tusschen de drie blocken baracquen; alsmede noch een straet benoorden buijten het dubbele block; alsmede een gang ten suiiden van het enkele block: met straetstenen door stadsweeghe geleverd.

De laagste inschrijver was Jacob van Vechel tegen een somme van 2 gulden en 10 stuivers de roeij.

Uitbreiding Gebouwen nabij de Tolbrugkazerne.

De grond van het gewezen Clooster strekte zich in grote lijnen uit vanaf het punt waar het einde van de Korte Tolbrugstraat (gezien vanaf de markt) een verbinding had met de Lange Tolbrugstraat tot aan de Boompjes. (ongeveer het verlengde van de voormalige Hooge Nieuwstraat)

Deze oppervlakte was slechts gedeeltelijk bebouwd met de hiervoor besproken barakken.

Op het onbebouwde gedeelte, dat in latere jaren op kaarten werd aangeduid met “ *varkensmarkt* “ (door de Bosschenaren ook wel “ *kippenmarkt* “ genoemd) stonden nog een of meerdere “ *huijse* “. die in 1786 ten behoeve van 's-Lands - Fortificatiën werden gesloopt.

Door de Dienst der Fortificatiën werd hier een loods gebouwd voor opslag van militaire goederen. Deze “ *houtloods* “ werd in eerste aanleg hoofdzakelijk gebruikt voor berging van constructiehout; palissaden; etc.

In 1889 zou deze loods verbouwd zijn tot berging van voertuigen. Een tweede verbouwing in 1899 maakte deze loods geschikt tot berging van tuig ten behoeve van de artillerie.

Over de ouderdom van deze oorspronkelijke houtloods bestaan twijfels.

De Eerstaanwezend – Ingenieur der Genie heeft alleen na kunnen gaan, aldus het garnizoensboek uit het jaar 1901, dat deze loods niet vòòr het jaar 1786 is gebouwd.

Wèl heeft hij een aantal bijzonderheden kunnen achterhalen:

De grond waarop deze loods staat grenst in het Zuid – westen en ten Noord – westen aan particuliere terreinen, ten Zuid – oosten aan de Tolbrug en ten Noord – oosten aan de Nieuwstraat.

Het gebouw heeft *een lengte van 40,26 meter*
 een breedte van 15,42 meter
 een hoogte onder de nok van 11,86 meter
 een indeling: begane grond en zolder

Bouwtechnisch: Houten zijwanden op stenen voet en gemetselde eindgevels.

De houtloods, die in sommige bestekken en op tekeningen ook Affuitloods of Rijksmagazijn werd genoemd, zou aan het begin van deze eeuw als militair gebouw zijn afgestoten door de Krijgsmacht.

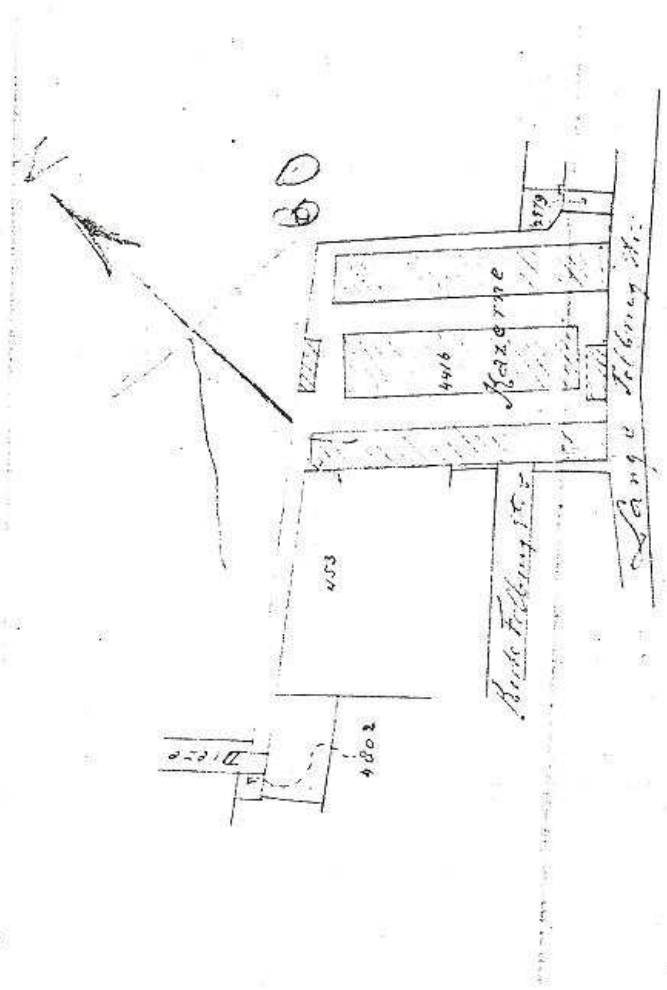
In de laatste jaren van zijn bestaan tot aan de sanering van het Tolbrugkwartier in de vijftiger jaren was hij in gebruik als opslagplaats voor kolen van de Firma Schippers.

Brandspuithuisje.

Op de hierboven omschreven bouwgrond was ook nog aanwezig een “ *brandspuithuisje* “ uit 1841 en eigendom van het garnizoen. Tussen de houtloods en dit brandspuithuisje was ruimte gemaakt voor het opslaan van de brandweerladders.

BLAUME-ARCHIV 3: HISTORISCH-TOPOGRAPHISCHER ATLAS

Cat. nr.	
Stempel nr.	9421
Registral nr.	
Dts. nr.	
Opbeleg nr.	1893
Jaar v. opst.	1894
Jaar v. v. v.	1894

In 1898 werd het brandspuithuisje door de Dienst der Fortificatiën verbouwd tot Geniemagazijn voor opslag van schoonmaakartikelen.

*Het gebouw was: lang 11 meter.
breed 6 meter.
hoogte nok 6,75 meter.
Indeling: begane grond en zolder.*

Over het Geniemagazijn is niet bekend tot welk jaar het als zodanig dienst heeft gedaan, Volgens ingewijden zou het pand een aantal jaren na de eerste wereldoorlog door de Dienst der Genie zijn afgestoten. Tot aan de al eerder genoemde sanering van het Tolbrugkwartier zou het voor verschillende doeleinden zijn gebruikt.

Verdeelplaats voor blikgroenten voor werklozen in de crisisjaren.

Huub van Zambeek zou er gezeten hebben met zijn werkplaats voor reparatie en onderhoud van motoren.

Magazijn van een handelaar in lompen en oude metalen.

Maar wat er ook van waar is, voor loods en magazijn geef ik mijn geschreven mening graag voor een betere.

Het Klooster van de Zusters van St. Elisabeth's Bloemenkamp.

Het genoemde klooster stond bekend onder verschillende namen, zoals:

Klooster der Nonnen achter de Tolbrug

Maagdenklooster van den derden regel van de H. Franciscus

Het Convent van de H. Elisabeth en Agnes

Klooster van de Zusters van St. Elisabeth's Bloemenkamp

De stichting van hun orde in 1452 werd mede mogelijk gemaakt dank zij de milddadigheid van Jonkvrouwe Johanna van Vlierden.

De eerste huisvesting van het klooster was gelegen aan de Windmolenberg.

Na enige jaren hier vertoefd te hebben, verkochten zij dit gebouw aan de Zusters Augustinessen. Zij vroegen aan de Bisschop van Luik, *Lodewijk van Bourbon* toestemming om zich te vestigen achter de Tolbrug en tevens om er een kerk te bouwen en een kerkhof in te richten.

Bij schrijven van 12 oktober 1459 gaf de genoemde Bisschop hiervoor toestemming, maar drong er wel op aan, dat dit klooster gebaseerd zou zijn op de regels van een slotklooster. De zusters van dit klooster zouden dezelfde voorrechten genieten als de Nonnen van de derde regel van de H. Franciscus in het Bisdom Luik.

De Bisschoppen van 's-Hertogenbosch bezochten, evenals hun collega van het bisdom Luik, deze kloostergemeenschap regelmatig, o.a.;

In 1585 door Bisschop Crabeels

In 1588 door Bisschop Crabeels.

In 1596 door Bisschop Masius.

Zij schreven bij hun bezoeken heilzame verordeningen voor om de kloostertucht goed te onderhouden.

De zusters kozen zelf hun rector, welke verantwoordelijk was voor de geestelijke zorg aan de zusters. Deze rector was als regel afkomstig uit de Geestelijkheid van het Fraterhuis te 's-Hertogenbosch.

Ten gevolge van de inname van de stad in 1629 ging het klooster zijn onvermijdelijke ondergang tegemoet.

Krachtens artikel: *vier* van de Capitulatie - voorwaarden bleven de religieuzen in onze stad hun Convent bewonen en werden uit de opbrengst van hun bezittingen onderhouden. (Er mochten echter geèn nieuwe religieuzen in een orde intreden.)

Bisschop Ophovius noemt in zijn dagboek over de gebeurtenissen omtrent de inname van 's-Hertogenbosch door de troepen van Frederik Hendrik het St. Elisabeth's Bloemenkamp Klooster met name door het navolgende voorval op te tekenen:

Op donderdag 30 Augustus 1629 is een non, welke in het koor van de kerk zat te bidden, door een granaat uit het vijandelijk kamp getroffen. Zij verloor haar beide benen en overleed ter plaatse.

De twee laatste zusters die dit klooster bevolkten waren: *Hester van den Heuvel en Magdalena van Esch.*

Zij droegen met toestemming van de Apostolische Vicaris in 1685 de roerende goederen van het klooster Tolbrugstraat over aan het klooster van dezelfde orde te Oisterwijk; onder voorwaarde, dat zij en de rector tot de dood toe daaruit zouden worden onderhouden.

De laatste rector van dit klooster was *Johannes van Ravesteijn.*

Hij werd bij het opstellen van het testament door de beide zusters zo goed bedacht, dat:

" hij een zeer gezegende oude dag had. "

Na de opheffing van het klooster zijn de gebouwen, gelegen langs de Tolbrugstraat, verbouwd tot burgerwoningen.

Op de grond waar de Kerk, de Brouwerij en een gedeelte van het Klooster stonden zijn in 1743 de barakken van de Tolbrugkazerne gebouwd.

Tot het jaar 1786 was nog èen gebouw in stand gebleven op de grond bij de barakken. Nadat dit gesloopt was, werd op dezelfde plaats een " *Krijgsvoorraadhuys* " gebouwd.

Bronnen.

Stadsarchief 's-Hertogenbosch.

Oud = archief der Gemeente 's-Hertogenbosch.
Inventaris 1379 C 9.

Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch.

Archief van de Dienst der Genie in de provincie Noord - Brabant. 1735 = 1979

Archief van het Provinciaal Bestuur van Noord - Brabant. 1814 = 1920.

Archief van het St. Elisabeth's Klooster achter de Tolbrug.

Publicaties.

C.J. Gudde. Vier eeuwen geschiedenis van het Garnizoen 's-Hertogenbosch..

L. H. C. Schutjes, De Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch..

H. Bruggeman. De Baracquen van de Mortel aanbesteed op 22 februari 1744.

H. Bruggeman. De Vesting 's-Hertogenbosch genoemd in de brieven van de Directiën der Fortificatiën en de Dienst der Genie in Noord - Brabant.